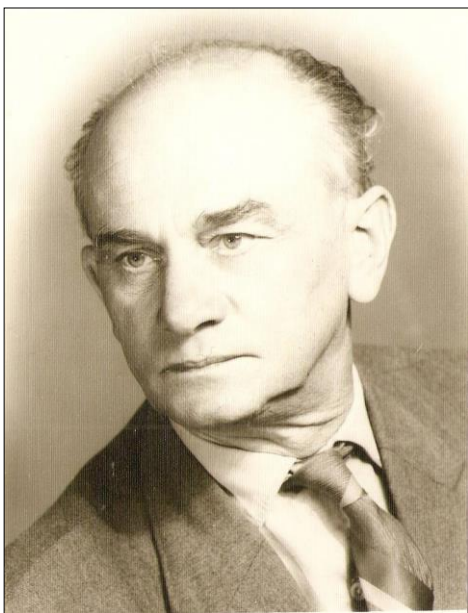

Několik řádek o mém otci Ing. Dr. Václavu Kosíkovi

Můj otec Václav Kosík se narodil 29. srpna 1909 v rodině řídícího učitele Václava Kosíka v Chyňavě u Kladna. Byl nejstarším ze tří sourozenců. Vystudoval Reálné gymnázium v Kladně. Dále studoval na Českém vysokém učení technickém v Praze, kde po získání inženýrského titulu obhájil v roce 1934 doktorát věd technických. V červenci 1934 se v Kladně oženil.

Kratší dobu učil na Hospodářské škole v Poděbradech. Z Poděbrad byl dne 1. října 1936 jmenován definitivním profesorem Hospodářské školy v Polné, kde působil jako odborný pedagog v profesorské funkci vedle ředitele školy Ing. Karla Kozáka. Z Polné odešel roku 1940, kdy se i s rodinou usadil v Praze Vokovicích u rodiny svého bratra Františka, který byl za spolupráci s hnutím „Obrana národa“ popraven, což celou rodinu těžce zasáhlo. V období protektorátu působil Václav Kosík v Praze také jako vedoucí redaktor či spoluredaktor odborných časopisů *Venkov*, *Zemědělská prakse*, *Česko-moravský rolník* nebo *Věstník Svazu šlechtitelů rostlin v Protektorátu Čechy a Morava*.

Po válce se můj otec s rodinou odstěhoval na Šumavu na Hořejší

Ing. Dr. Václav Kosík (1909–1975)

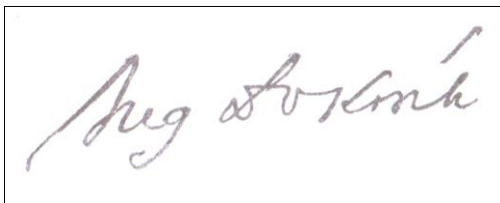
Krušec, kde pracoval jako správce nově zřízeného statku Hartmanice, avšak na toto období nevzpomínal rád. V pozdější době vystřídal několik zaměstnání. Pracoval též ve Výzkumném ústavu zemědělsko lesnických meliorací v Praze. Po reorganizaci ústavu pracoval v zemědělském provozu v JZD Chyňava a Komárově.

Ze zdravotních důvodů tuto práci opustil a od roku 1963 učil na Střední zemědělské škole ve Žluticích, která se stala jeho posledním pracovním místem před důchodem. Zemřel na infarkt v březnu 1975.

Pravděpodobně již záhy po studiu začal můj otec spolupracovat s akademikem Anto-

nínem Klečkou (1899–1986); byl také členem Československé botanické společnosti. Hlavním předmětem odborného zájmu a výzkumu Václava Kosíka bylo po celý život rostlinné zemědělství a studie o lukách a pastvinách. V tomto oboru publikoval už od 30. let řadu článků, které vyšly např. v periodicích *Sborník výzkumných ústavů zemědělských*, *Vědecké práce Výzkumného ústavu meliorací* nebo *Za socialistické zemědělství: časopis pro šíření vědeckých poznatků do zemědělské praxe*. Jako spoluautor se spolu s Antonínem Klečkou a Emilem Kunzem podílel na publikaci *Úprava luk a pastvin*, vydané roku 1941 v Praze, která se dočkala několika vydání; s Antonínem Klečkou spolupracoval i na publikaci *Rozhovory o plevelích*, vydané roku 1941. V roce 1943 v Praze vyšla jeho práce *Výsledky pokusného hubení plevelů strojenými hnojivy*.

Asi nejpodstatnějším tématem, kterému se doktor Kosík věnoval po celý život, bylo lidové názvosloví rostlin. Již v Polné v roce 1938 napsal na toto téma práci, která pod názvem *Lidové názvosloví rostlin* vyšla toho

Podpis Václava Kosíka

roku v Ústavu pro studium a po-vznesení venkova Československého muzea. Roku 1941 vydal ve Školním nakladatelství pro Čechy a Moravu knihu *Slovník lidových názvů rostlin* o 139 stranách. V rozšiřování této publikace pokračoval v konceptu vlastně až do své smrti. Tato jeho práce již kompletně nevyšla. Ještě v roce 1975 byl nicméně vydán pod Ústavem vědeckotechnických informací v Praze jeho šestijazyčný *Československo-latinsko-anglicko-německo-ruský slovník plevelů* o 149 stranách.

Svou stopu zanechal Václav Kosík i v samotné Polné, kde byl významným spolupracovníkem redakční rady vlastivědného sborníku *Polensko* a zajišťoval pro redaktora Karla Tureckého opisy archivních materiálů uložených mimo Polnou. Sám ve sborníku v letech 1938 a 1939 publikoval celkem šest článků: *Lidové názvosloví rostlin na Polensku*, *Srážkové poměry na Polensku za uplynulých 15 let*, *Reservace hadcové flory na Polensku*, *V kterém kroji Bož. Němcová tančila při maškar. merendě v Praze r. 1845*, *Zakončení masopustu před sto lety* a *Jak se vyvíjelo škrobařství na Polensku (Kousek hospodářské historie)*. Ještě krátce po svém odchodu z Polné zůstal doktor Kosík také členem výkonného výboru Národohospodářského sboru Polenska.

(článek byl redakčně doplněn)

Komunikace a mýta na polensko-přibyslavském panství¹

Povinností jednotlivých panství bylo v zájmu vlastním i veřejném udržovati cesty, silnice, mosty, vůbec všechny komunikační prostředky v dobrém stavu. Se zeměpanským svolením směla k tomu účelu vybíratí ve svém obvodu cla dle předem schválených sazeb. Vrchnosti nesměly tyto měniti, neb nové mýtní stanice zřizovati bez povolení panovníkova.

Majitel panství polenského, Ferdinand kníže z Dietrichsteina, požádal dne 17. dubna a 26. října 1669 císaře Leopolda o dovolení zvýšiti cla v Polné, tak aby panské i poddanské jeho povozy vezoucí viktualie aneb jiné hospodářské potřeby z dietrichsteinských panství českých do Moravy aneb z moravských měst do Čech byly osvobozeny od mýta. Žádost svou odůvodňoval, že v hornaté, kamenité a skalnaté krajině panství polenského vydá na opravu cest a mostů více, než přijme na mýtu. V Polné, v pohraničním městě, v sídle úřadů panství, kterým procházely z Moravy mnohé komerční silnice, byly druhdy dva celní úřady, český a moravský. Ač byl kníže Ferdinand u dvora oblíben, požívaje hodnost tajného rady a nejvyššího hofmistra císařovny, císař mu zvýšení mýtného v Polné nedovolil. Připustil však, aby polenská vrchnost a její poddaní směli bez mýtného převézt z Čech do Moravy a opačně: 80 desetivědrových sudů vína, 500 mír pšenice neb ječmene, 2000 mír žita, 30 kusů sukna na livreje, 100 centů železa, 60 centů másla, 15 centů sýra, 80 kop houní, 6 kop lo- ketného plátna, do 50 tisíc kusů šindele a latí a 6 kop prken. Co nepřevéztli jednoho roku, nesměli si připočísti k dobru povoleného množství v roce příštím. Strany ovčí vlny mělo panství de casu in casum žádati o pasírku českou komoru.

Starobylá mýtní sazba platná na panství polensko-přibyslavském obnovena roku 1697, aniž by v ní bylo něco zvýšeno nebo zmenšeno, ustanovovala:

- z každého vozu obilí, kteréhokoliv druhu, jest povinnost dát 3 kr.
- z jedné kopy velkých šínů 1 kr. 1 ½ denáru
- ze dvou kop malých šínů 1 kr. 1 ½ denáru
- z jedné kopy radlic 3 kr.
- z jednoho centnýře železa 1 kr.

¹ Příspěvek pochází z rukopisné pozůstalosti MUDr. Františka Půži, uložené v SOKa Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav (1885–1932).

- když se kosy aneb srpy vezou, z každého koně po 2 denárech
- když se jablka nebo jinší ovoce veze, z vozu 3 kr.
- z každého vozu všelikého nákladu po 3 kr.
- z většího formanského vozu a nákladu vozeného 6 koňmi 6 kr.
- z každého uherského čápa (?) po ½ denáru
- z každého vola a krávy po 1 ½ denáru
- z každého vepře neb prasete po ½ denáru
- z každého vozu soli 3 kr.
- z jedné kůže hovězí 1 ½ denáru
- z jedné kopy plátna ½ denáru
- z jedné kopy kůží telecích 1 kr. 1 denár
- z jedné kopy kůží skopových 1 kr. 1 denár
- z jednoho centnýře mléčného neb sádla 2 ½ denáru
- z jednoho vozu ořechů 3 kr.
- když se voli, krávy a jinší dobytek žene, po 1 ½ denáru
- z koňů tolikéž jako i z volů, i když v prázdných vozích jsou, po 1 ½ denáru
- ze skopců neb jinšího ovčího dobytka vždycky ze dvou ½ denáru
- z jednoho telete ½ denáru
- z každé bečky soli 1 denár
- z každého vědra vína 1 denár
- z každé kopy kaprů 3 kr.
- z každého kamene vlny 1 denár
- z každého postavu sukna 1 ½ denáru
- z každého mlýnského kamene 3 kr.

Cokoliv v této tabuli jmenováno a poznamenáno není, pak v takovém případě z každého vozu všelikého nákladu, když se kupecké věci vezou, mejto vedle uznání vrchnosti aneb mýtného pod závazkem zůstávajícího, jeden každý bude povinen dáti.

Dnem 1. srpna 1737 vešla na panství polenském v platnost nová mýtní sazba. Dle ní vybíralo se:

- z každého koně neb jiného tažného zvířete zapřaženého do nákladního neb formanského vozu, kočáru, kolesky, které cizozemské zboží různého druhu neb cestující osoby přivážejí a odvázejí 3 kr.
- z každého koně neb tažného zvířete zapřaženého do vozu se sukny, papírem, železem, cínem, plátnem, vlnou, perím, mlýnskými kameny a jiným kupeckým zbožím a řemeslnickými potřebami v zemi vyrobenými, rovněž zapřažených do venkovských domácích lehkých vozíků s cestujícími 2 kr.
- každý vůz s obilím, dřívím, senem, uhlím, máslem, sádlem, s prkny a jinými tuzemskými naturáliemi, materiáliemi a viktualiemi ve-

zoucími se na prodej, dával z každého zapřaženého koně neb jiného tažného zvířete 1 kr.

- z prázdných vozů platí se polovice hořejších poplatků
- kůň neb soumar, s nákladem určeným na prodej, ať se vede neb ať se na něm jede, platí stejně jako tažné dobytče dle udaného rozdílného tarifu
- z dobytka ku prodeji mýtem vedeného, a sice: z větších kusů, totiž koně, dobytka hovězího, mezka, osla, které jsou přes rok staré, pak ze tří kusů rok starých neb starších prasat, ze 4 kusů telat, skopců, ovcí a jiného drobného dobytka – platí se po ½ kr.
- z drůbeže mýto se neplatí.

Dle patentu ze dne 5. listopadu 1736 byly od mýta osvobozeny:

- 1) fůry při průchodu vojska
- 2) fůry se solí, i když se prázdné vrací
- 3) kdo s vlastními neb zjednanými koňmi cestuje za svými potřebami neb za obchodem a nevezve žádných obchodních věcí
- 4) poštovní povozy
- 5) vrchnostenské povozy s vikuáliemi k vlastní hospodářské potřebě neb osobní potřebě, nikoliv k prodeji, mohou-li se vykázat pasem panského hospodářského úřadu a specifikací svého nákladu
- 6) robotní povozy, jedoucí na robotu aneb z roboty a nevezoucí předměty k prodeji neb k obchodování, mohou-li se vykáhati pasem panského hospodářského úřadu
- 7) tuzemské povozy jedoucí prázdné z trhu, kde se prodaly naturálie a vikuálie
- 8) domácí povozy z místa, kde se mýto nachází, s náradím potřebným k domácímu a jinému hospodářství.

Té doby byly na panství polensko-přibyslavském tyto dílem zděné, klenuté, dílem dřevěné mosty, které musela vrchnost udržovati a na které mimo materiálu, dříví a robot více než 150 zl. ročně vynakládala:

- u města Polné jeden most klenutý 8 sáhový, druhý 9 sáhový, třetí 5 sáhový, čtvrtý 4 sáhový, pátý zděný dřevem obložený v délce 4 sáhů,
- za Peklem rybníkem dva mosty zděné, dřevem obložené, 10 sáhů dlouhé,
- u Dobronína klenutý most 11 sáhů dlouhý,
- u Šicendorfu most úplně ze dřeva 10 sáhů dlouhý,
- ku Kamenné most klenutý 9 sáhový, jiný úplně ze dřeva 6 sáhový,
- u Dolních Věžnic klenutý most 12 sáhů dlouhý, druhý klenutý 9 sáhů dlouhý, též třetí dřevěný 7 sáhový, čtvrtý dřevěný 8 sáhový,
- u Horních Věžnic most klenutý v délce 9 sáhů, dřevěný 7 sáhový a jiný dřevěný 5 sáhů dlouhý,

Empírový most na silnici od Polné k Brzkovu (archiv KZHP)

- u Šachostína musí býti silnice v délce 200 sáhů obložena tesaným dřívím,
- u Skrejšova klenutý most v délce 5 sáhů,
- u Poděšína klenutý most v délce 7 sáhů,
- u Nížkova klenutý most 10 sáhů dlouhý, jiný 9 sáhů délky,
- u Janovic dřevěný most 8 sáhový; od tohoto mostu k moravským hranicím směrem k Meziříčí musí býti silnice na $\frac{1}{4}$ míle cesty obkládána tesaným dřevem,
- na přibyslavské silnici u Německé Jablonné klenutý most 7 sáhů dlouhý,
- u České Jablonné dřevěný most 6 sáhový,
- v Brzkově klenutý most o 17 sázích,
- u Hrbova 2 dřevěné o 13 sázích, silnice vedoucí hrází rybníka Mastníku musí se každoročně opravovati,
- u Ronova tři klenuté mosty v délce 6, 8 a 4 sáhů. Čtvrtý most 17 sáhů dlouhý jest zděný, dřevem obložený, pátý most 12 sáhů dlouhý jest zděný.
- u Poříče dva klenuté mosty v délce 18 sáhů,

- u města Přibyslavi tři mosty klenuté v délce 15, 15 a 10 sáhů, čtvrtý zděný a částečně dřevěný 15 sáhů dlouhý, pátý nutno úplně sklenouti v délce 18 sáhů,
- u Šicendorfu klenutý most 7 sáhů dlouhý, 2 dřevěné v délce 6 a 5 sáhů,
- v Šenfeldě 2 dřevěné mosty v délce 18 sáhů,
- u městyse Borové klenutý most 12 sáhový, druhý klenutý 7 sáhový, třetí dřevěný 17 sáhový,
- na cestě velkolosenické u Velké Losenice dva dřevěné mosty 18 sáhů délky; horníci musejí tuto silnici mezi skalami směrem ku Žďáru každoročně opravovati,
- u Červeného mlýna 3 dřevěné mosty v délce 22 sáhů,

**Most na hrázi rybníka Peklo v Polné před rozšířením, 1938
(archiv KZHP)**

- u Sázavy 6 dřevěných mostů v délce 36 sáhů,
- u Sobíňova zděný most dřevem obložený 17 sáhů dlouhý.

Obchodníci stěžovali si, že jsou příliš obtěžováni privátními mýty. Vznikaly tím nepořádky *in publici* (ve věcech veřejných) a překážky *in comercio* (v obchodě). Bylo proto roku 1706 vydáno císařské nařízení, aby všichni majitelé privátních mýt vykazali se právem tato používatí a jejich oprávněnost aby přezkoumala zvláštní komise. Na panství polenském mýtní stanice zrušeny nebyly, důkaz to, že se vrchnosti podařilo existenci jich písemnými důkazy podepřít. Roku 1733 vyšlo nové vyzvání, aby majitelé privátních mýt podali císařským úřadům k přezkoumání doklady o jejich oprávněném trvání. Kníže Dietrichstein byl na rozpacích, neb všechny dotyčné dokumenty zanikly požárem, který roku 1719 mikulovský zámek do základů zničil. Byl zde však fakt, že mýta na panství polenském roku 1706 císařskou komisí byla ponechána, některé dokumenty k nim se vztahující přece se našly a v ostatním byl kníže Walter ochoten jich právní trvání potvrditi *sub fide nobili* (čestným slovem šlechtice). Byly pak v čáslavském kraji roku 1736 na základě nového přezkoumání přiznána privátní mýta na panstvích:

mýto za koně a povozy			mýto za dobytek		
větší tarif	střední tarif	malý tarif	větší tarif	střední tarif	malý tarif
Čáslav	Polná	Ledeč	-	Čáslav	Chotusice
Habry	-	Štoky	-	Německý Brod	Čechtice
Kutná Hora, Malín, a Starý Kolín za jedno	-	Světlá	-	-	Kutná Hora, Malín a Starý Kolín za jedno
	-	Trhová Zahrádka	-	-	
	-	Zruč	-	-	
-	-	-	-	-	Polná
-	-	-	-	-	Trhová Zahrádka
-	-	-	-	-	Zruč

Na panství polensko-přibyslavském byly dvě mýtní stanice, v Polné a v Borové. Poslední byla v 18. století přenesena do Velké Losenice. Procházela tudy cesta, kterou se honil do Čech veškerý uherský dobytek, ovce, prasata i skot; byla od jedné hranice panství ke druhým tři míle dlouhá. Z výnosu privátního mýta na panství odváděla se polovice eráru. Tento poměr trval do roku 1782. V té době

mělo býti několik privátních mýt zrušeno. Vrchní hejtman panství Ondřej Hitschmann hájil u krajského úřadu nárok panství na mýtné ve svém obvodu. Poukazoval na několik set roků stará privilegia panovníky majitelům panství polenského udělená a několikrát potvrzena, na velký počet mostů, které musí vrchnost přes řeku Sázavu a četné její přítoky udržovati; zmínil se, že roku 1781 vytyčena byla nová vojenská silnice z Jihlavy do Hradce Králové a Plesu (později Josefov), která má procházeti panstvím na 4 míle a bude vyžadovati četných nových mostů. Poukazoval také, že mýtné jest udáno v dominikální fassi a že z toho 28 % jako extraordinarium přináleží zemskému knížeti. Zemské gubernium intimátem ze dne 25. dubna ponechalo vrchnosti polenské celý výnos z mýt na udržování cest a mostů. Obnášel ročně 430 zl. Opravy komunikací vyžadovaly průměrného nákladu 300 zl. Mýtným v Polné byl knížecí rychtář, ve Velké Losenici rychtář místní. Proti ponechání soukromého mýta vrchnosti ohražovali se polenští měšťané, byli však se svojí žádostí od vysokých úřadů odmrštěni. Mýto ve Velké Losenici bylo zrušeno v listopadu 1830.

Roku 1787 v listopadu byla obě mýta na panství převzata do státní správy a mýtní vzati do přísahy. Vrchnosti vyměřen byl roční příspěvek na udržování komunikací ze státní pokladny. Obnášel zpočátku 207 zl., později 180 zl., v roce 1795 byl úplně zastaven. Roku 1803 vyžádal si vrchní hejtman Tureček komisi, která se přesvědčila, že polenská vrchnost opravuje 24 mostů. Byl jí přiznán roční příspěvek 81 zl. 30 kr. Za minulá léta poukázáno jí bylo 815 zl.

V Polné i ve Velké Losenici vybíralo se v roce 1793: z každého zapřaženého dobytčete, koně nebo vola, do vozu s vikuáliemi (= potraviny), naturáliemi nebo materiáliemi 1 kr., u prázdného neb složeného vozu z každého kusu dobytka $\frac{1}{2}$ kr.; vůz se sukny, cínem, mlýnskými kameny, vůbec se zbožím kupeckým neb řemeslnickými výrobky platil z každého kusu zapřaženého dobytka 3 kr., byl-li prázdný, polovici. Mýto za dobytek bylo v Polné vybíráno dle nízkého tarifu, z každého kusu koně, vola nebo krávy $\frac{1}{2}$ kr., ze 6 prasat 1 kr., z 8 ovcí 1 kr. Ve Velké Losenici platil střední tarif, z koně, vola, krávy po 1 kr., ze 3 prasat 1 kr., ze 4 ovcí 1 kr.

V květnu roku 1796 stěžuje si přibyslavský magistrát: František Pago purkmistr, Sadil I. radní, Vojtěch Jelínek II. radní, Josef Horneš III. radní, s reprezentanty Janem Holzmannelm, Janem Skřivanem a Františkem Bukovským na vyzývacou nepřistojnost panských písařů, že o výročním trhu svatojanském vybírají z každého kusu na trh přivedeného u brány mýto 1 kr. a z každého zlatého za dobytek utržené ceny rovněž 1 kr. Tím trpí svoboda tržní, lidé venkovští tomu-

to trhu výročnímu se vyhýbají, takže hrozí úplným zánikem. Nermalou měrou jsou takovým jednáním kaženy živnosti měšťanů. Měštští hospodáři, potřebují-li tažný dobytek v době senné sklizně a pro dobu nastávajících žní, jsou nuceni dobytek draho kupovati, neb si jej jedinud přiváděti.

Vrchní panství polenského Kryštof z Klimpely viděl ve stížnosti Přibyslavských práci zkoušeného rady Sadila, který prý ve své nevědomosti a neodůvodněné přemrštěnosti dal již několikrát podnět k různým přehmatům. Také prý se rád zabývá pobuřováním. Právo vybírati mýtné z dobytka přiváděného do Přibyslavě na trh svatojanský a vybírati poplatek z prodaných kusů jest prý starý vrchnostenský regál. Panský archiv nechová však jediné listiny, jíž by se dalo odůvodniti. Měšťané obcházejí vybírání mýtného u bran městských vrchnostenskými zřízenci tím, že pouštějí venkovany přicházející s dobytkem na trh potají svými domy a prodej odbývá se více v domech než na tržišti. Mýtné vybrané při těchto výročních trzích nepřekročilo obnos 9 zl., v posledních letech výnos klesal. Roku 1796 vybráno pouze 4 zl. 15 kr. Při tom museli pokaždé panští zřízenci vyslechnouti od sedláků mnohou peprnou urážlivou poznámku.

Vrchnost dohlížela, že v době, kdy veškerý mýtní regál na panství přešel do správy státní, houževnaté trvání na mýtném o jarmarcích neodpovídalo by duchu tehdejších zákonů a každý o to vedený spor že by musela prohráti, jmenovitě, když nemůže toto své právo žádným listinným dokumentem podepřít. Volila proto cestu smírnou. Přibyslavská rada dostala na popud vrchního Klimpely nótu, že ve své stížnosti nazývají starobylé, po léta nerušeně užívané právo vrchnosti opovážlivou neplechou a drzostí. Kdyby se to opakovalo, musel by kníže užítí proti původci a spisovateli zákona a žádati jeho potrestání jako buřiče. Ač by tedy měl právo vybírati dále mýtné o svatojanském jarmarku, ač by přibyslavští lidé po opovážlivé stížnosti městské rady zasluhovali spíše pokárání než milosti, tož přece vzhledem na své polenské poddané, kteří jsou vybíráním mýtného nejvíce obtěžováni, od něho napříště milostivě upouští.

Roku 1821 dne 17. června bylo mostní mýto v Polné zařaděno do II. třídy.

Roku 1822 zažádali polenští měšťané, v jejich zastoupení magistrát, aby zrušeno bylo v jejich městě mostní mýto. Dříve stávalo prý zde pouze mýto silniční (Wegmauth). Nenachází se u Polné žádný most v erárním opatrování, neb žádný nedosahuje patentem ze dne 4. června 1821 vyžadované délky 10 sáhů. Malé mostky o jednom oblouku má opravovati vrchnost z peněz plynoucích jí z rybolovu, z nájmu mlýnů a valch. Vrchnost byla rozhodně proti zrušení mýta

v Polné. Obávala se, že by jí byl pak zastaven roční příspěvek eráru 81 zl. 30 kr. na udržování mostků a kanálů. Navrhovala, aby mýtné vybíralo se zde podle první třídy, nižší. V druhé třídě vynášelo ročně kol 643 zl. V první třídě klesl by příjem sice jen na 300 zl., však ještě na takový obnos, že by se z něho mohl dávat vrchnosti roční příspěvek 81 zl. 30 kr.

Ve válkách napoleonských při pochodech vojsk pocíťovalo se nedostatečné vybudování veřejných komunikací. Krajské úřady měly se z vyššího rozkazu postarati o nápravu. Krajský úřad časlavský nařídil v září 1809 ohledání silnice z Jihlavy přes Polnou do Krucemburku a odtud přes Hlinsko do Litomyšle, dále silnici z Německého Brodu do Krucemburku, Svatky a Poličky. Komise zúčastniti se museli zástupci panství, kterými silnice procházela, jimž uloženo vytknuté závady dáti odstraniti. Na panství polenském bylo shledáno, že skály vyčnívající do silnice mezi Polnou a Brzkovem jsou nestejně vyjezděny. Bylo nařízeno je urovnati. Příkré svahy u Brzkova směrem k Přibyslavi, u Borové a u Jitkova měly se skopati, aby usnadněn byl výjezd a sjezd po nich. Podle stávajících nařízení byly vrchnosti povinny dodávati všecken materiál potřebný k úpravě silnic a poddaní do vzdálenosti 2 mil přispěti ruční prací a povozy.

V listopadu 1811 učiněny byly první kroky, aby vojenská silnice z Jihlavy do Poličky upravena byla na způsob císařských silnic (chaussée). Přípravné práce vedl komisař silničních staveb Řehák. Vrchní jednotlivých panství byli zpraveni o podrobnostech a požadavcích na dominia kladených. Žádalo se:

- 1) aby vrchnosti dodaly materiál, kámen, štěrk apod. ku stavbě císařské silnice úplně zdarma,
- 2) poddaní aby potřebný kámen nalámali, dovezli a ruční práci zdarma konali,
- 3) všichni poddaní jednotlivých panství musí se zúčastniti stavby silnice,
- 4) ku stavbě budou přiděleni též poddaní cizích panství položených dvě hodiny vpravo neb vlevo od silnice ku bezplatné práci ruční neb povozu,
- 5) řemeslníci zaměstnaní stavbou mostu neb kanálů budou placeni vrchností,
- 6) místa nejméně schůdná a sjízdná budou upravena všemi,
- 7) každé panství musí nejméně 1000 sáhů silnice vystavěti.

Silnice musela býti v šíři 3 sáhů a 2 střevíců (1 sáh = 6 střevíců) kamenem podložena, banquety obnášely po každé straně 5 střevíců, příkopy po každé straně 6 střevíců, takže celková šíře silnice obnášela 7 sáhů.

Potřebné pozemky řádně se ocenily, zaplatily aneb zčásti opuštěnou starou silnicí nahradily.

Silnice počínala od Dřevěného mlýna u Jihlavy, vedla ku Ždírci, městu Polné, Příbyslavi, Borové, Slavětínu, odtud panským lesem Ransko přes hráz Ostrolovského rybníka ku Ždírci, Kohoutovu, Benátkám do Chlumu v chrudimském kraji, odtud do Poličky a dále do Olomouce. Územím panství polenského probíhala v délce 17.825 sáhů, až do Jihlavy měřila 23.180 sáhů.

Jednotlivé vzdálenosti na ní byly: od pozemků obce Benátek při hranicích chlumských 700 sáhů, přes sousedící pozemky obce Kohoutova až ku hranicím ždíreckým 811 sáhů, přes pozemky ždírecké 1000 sáhů, hráz mezi ostrolovskými rybníky 496 sáhů, přes les Ransko 990 sáhů, od okraje lesa přes pozemky obce Slavětínské 760 sáhů, přes pozemky obce Oudoleně 365 sáhů, odtud přes pozemky obce Peršikova 750 sáhů, přes borovské pozemky až k mostu 350 sáhů, odtud přes hráz rybníka 50 sáhů, odtud až k prvnímu domku 300 sáhů, obcí Borovou až k poslednímu stavení 210 sáhů, odtud až k hranicím pozemků borovských 810 sáhů, odtud přes pozemky modlíkovské 1340 sáhů, odtud přes hranice příbyslavských pozemků až ku bráně 1400 sáhů, od příjezdu až k východu z města 123 $\frac{1}{2}$ sáhu, od brány až k prvnímu mostu 337 sáhů a odtud až k druhému mostu 77 sáhů (jeden z těchto mostů byl dřevěný a musel býti potom vystavěn z kamene), první most se dvěma oblouky 11 sáhů, druhý most se dvěma oblouky 13 sáhů, od řeky Sázavy přes příbyslavské pozemky 1130 sáhů, odtud přes pozemky obce České Jablonné, poněvadž v cestě stojící vrch jest příliš vysoký a příkrý, tu silnice uhne se v kopci nalevo k mostku a povede se vlevo kol kopce v délce 1080 sáhů, odtud přes pozemky a osadu Brzkov 1798 sáhů, od její hranice až k pozemkům polenským 950 sáhů, od domku číslo popisné 90 na předměstí až ku bráně 90 sáhů, městem od brány ku bráně 167 sáhů, od brány přes hráz až k zámeckému výjezdu 42 $\frac{2}{6}$ sáhu, odtud až k mostu 150 sáhů, od mostu až k Božím mukám na konci předměstí 125 sáhů, až ku hranicím obce ždírecké 1400 sáhů.

Výstavbou vojenské silnice jihlavsko-krucemburské zanikla úplně bývalá komerční cesta z Příbyslavě do Jihlavy, vedoucí přes tzv. Čejkův most do Německé Jablonné a odtud dále k Moravě. Zanikla silnice, ale zůstal most, který máje toliko příjezdy z obou stran zděné, ale jinak úplně ze dřeva stavěný, potřeboval občas opravy. Vrchnost byla vázána na komerčních cestách zřizovati a udržovati mosty přes své potoky a řeky, ku kterému účelu dostávala paušál. Dokud brala vrchnost mýto aneb dostávala příspěvek od eráru, starala se o jeho udržování. Zdráhala se tak činiti, když přešlo mýto do rukou eráru,

řídící se zásadou “sentiat onus, qui sentit commodum” (ať nese břemeno, kdo užívá zisky). Opravy ujal se obyčejně, když se toho potřeba ukazovala, emfyteuta (= zakoupený dědičný nájemce) mlynář z Čejkova mlýna, vyžádal si několik dřev od vrchnosti. Rozumí se, opravil jen to nejnnutnější. Roku 1794 most se při povodni zřítíl. Nikdo nechtěl jej postavit, ani mlynář, ani obec, ani panství. Krajský úřad nařídil ve smyslu nejvyšších generálií, že ho mají vystavěti a udržovati společným nákladem vrchnost s obcí přibyslavskou. Vrchnost most potřebovala, neb tudy přijížděli do města poddaní z mnoha vsí, město bez něho nemohlo býti, neb tudy jezdili občané na své pozemky. Dříví na stavbu, 10 trámů a 2 krovy, darovala tedy vrchnost, ostatní dřevo dala a řemeslníkům od práce zaplatila obec.

Povinnosti své hleděla se vrchnost všemožně zprostiti. V září 1823 nabízela mlynáři Janu Jelínkovi, chce-li míti cestu k svému mlýnu zabezpečenou, by převzal polovici dosavadní povinnosti panství, to je dodávku 5 trámů a 1 krovu. Ten odmítl, poněvadž 1) Čejkovský most nebyl vystavěn kvůli mlýnu, ale pro komerční cestu tudy odstarodávna do Jihlavy vedoucí, 2) že pozemky kolem mlýna přináleží buď k přibyslavskému panskému dvoru, neb obci, a mlynář nemá zde žádných rolí, toliko právo lovu nad a pod mostem, 3) z té strany dováží mu obilí k mletí pouze malá vesnička Německá Jablonná, 4) v emfyteutickém kontraktu není obsažen závazek, aby držitelé Čejkovského mlýna most svým nákladem stavěli, k stavění přispěli neb jej v dobrém stavu udržovali. Také jeho předchůdcové Václav Grodl (1799) neb Antonín Jelínek (1802) k něčemu podobnému se nepodrobili.

Roku 1832 měl se Čejkův most znova opravovati. Vypočtený náklad činil 441 zl. 59 kr. Vrchní hospodářský úřad učinil pokus část tohoto vydání uvaliti na poddanské vesnice Horní a Dolní Věžnice, Kamennou, Šachostín a Německou Jablonnou, které tudy do Přibyslavě, sídla panských úřadů, s povozy dojížděly. Žádal, aby dobrovolně přispěly k opravě ruční prací neb povozy, ale ještě lépe, pro jich vzdálenost, aby přispěly raději penězi podle poměru jejich pozemkové a domovní daně. Všechny obce veškerou pomoc odmítly s poukazem, že mají dosti svých místních oprav a nákladů.

V listopadu 1837 na popud úřadů docíleno bylo mezi obcí přibyslavskou a polenskou vrchností dohodnutí o příštích opravách Čejkova mostu. V něm zavázala se obec dotýčný most, kdykoliv se toho potřeba ukáže, znovu zřídit i v úplně dobrém stavu udržovati, při čemž oba příjezdy zděné zůstatí mají. Obec zaplatí potřebný materiál a řemeslníky. Vrchnost pak uvolila se při každé uznané opravě dodati obci přibyslavské až na místo tesané trámy a krovy. K zajištění

této obapolné úmluvy vyžádaly si císařské úřady kauci či záruku od vrchnosti 200 zl., od obce přibyslavské 300 zl. Obci byla tato záruka vložena do knih na lesy číslo topografické 1033, 1035 a 1037 v rozměru 20 jiter a 1554 čtverečních sáhů.

Vlastivědný výzkum obcí s českými menšinovými školami roku 1921

(část druhá)

Pávov u Jihlavy

Elaborát sestavil a Okresnímu školnímu inspektorátu v Německém Brodě dne 4. prosince 1921 odeslal Jan Zeman, správce české menšinové školy v Pávově.

Obec Pávov: Obec Pávov, německy Pfauendorf, tvoří tři osady, a to Starý Pávov (Alt Pfauendorf), Nový Pávov (Neu Pfauendorf) a Karlův Les (Karlswald). K nim dlužno počítati též osamocenou myslivnu na sever od obce. Přihlížíme-li ku rozdělení obce dle číslovaných domů, dělí se na dvě části, a to Starý Pávov, v němž má škola číslo 20. Všech stavení je zde 19, jelikož č. 13 chybí. Nový Pávov s Karlovým Lesem a myslivnou čítá 17 čísel. V běžné mluvě nazývá se Nový Pávov jménem Chalupy, Karlův Les Obora. Nový Pávov je vzdálen od Starého Pávova 700 metrů, Karlův Les 600 metrů. Spojení mezi Novým a Starým Pávovem zprostředkuje státní silnice vedoucí zde po mohutné hrázi rybníka Pávovského. Ze Starého Pávova do Karlova Lesa vede obecní cesta. V roce 1921 bylo napočteno v obci 341 obyvatelů, a to dle národnosti 194 Němců, 144 Čechů, 2 Židé, 1 Rus. Dle náboženství 336 římskokatolické, 2 bez vyznání, 2 židé a 1 pravoslavný.

Poloha: Obec leží v náhorní planině ve výši 496 m n. m., v sedle bedřichovském v jednom z nejschůdnějších přechodů přes vysočinu Českomoravskou, jímž vede železnice a státní silnice a na vodním předělu mezi úvodím řek Sázavy a Jihlávky. Na západ od obce zvedá se ihned za rybníkem Pávovským lesnaté pásmo kopců, z nichž je nejbližší Poklad (Schatzberg) (619 m), ozdobený rozhlednou německého turistického spolku v Jihlavě, a Ptačí Hora (Vogelberg). Na sever od této zvedá se do výše Vysoký Kámen (655 m) s rozervanými skalisky a hromadou rumu po zřícené bývalé lovecké kuchyni. Zde též jest postaven velký dřevěný kříž. Lidé vyprávějí, že jej postavil poustevník, který

zde dříve sídlil. Jest litovati, že les brání odtud vyhlídce do kraje. Na západ i na sever se půda povlovně zvedá.

Osada Starý Pávov nalézá se při větším rybníku po obou stranách státní silnice. Zde též je školní budova stojící při cestě do Karlova Lesa. Nový Pávov tvoří řada téměř stejných chalup, nalézajících se po východní straně státní silnice. Mezi silnicí a budovami jsou zahrady.

Karlův Les leží na mírném návrší. Tvoří jej hospodářské budovy velkostatku a šest pavilonů bývalého loveckého zámečku. Domy ve všech těchto osadách jsou stavěny o samotě a většinou štíty ku silnici. Poloha obce jest příznivá, a to jednak pro bezprostřední blízkost většího rybníku a rozsáhlých lesů, a jednak tím, že je chráněna lesnatými kopci před západními, severními a částečně i východními větry a otevřena větrům jižním.

Rybníky: Dosud zachoval se u obce větší rybník zvaný Pávovský (německých názvů Krumm, Strasseteich, uvedených na mapách, se neužívá). Avšak množství ztrhaných hrází v okolí svědčí, že dříve se na zdejší bažinaté rovině nalézalo mnohem více rybníků a dosti značné velikosti. Zajímavá jest hraz Menšího rybníka na pokraji lesa „Traumu“. Rybník byl založen na úplně rovném svahu, takže bylo třeba postavit hráze ze tří stran v podobě prodloužené podkovy. Podle zachovalých hrází bylo v bezprostřední blízkosti obce v okruhu asi tří kilometrů 5 rybníků větších a 11 menších. Z nich se zachovaly 1 velký a 3 malé rybníky. Ve které době vznikly zdejší rybníky, není zde známo. Většina jich vznikla za válek napoleonských na počátku minulého století.

Pozemky: Lesy západně od obce zvou se „Stocké“ neb „Panské“. Část lesa za rybníkem až po cestu do Waldhofu nazývá se podle majitele „Kasrův les“. Na jih od obce a západně od státní silnice nalézá se les „Traum“, s blízkými rybníčky „Traumteichem“ a „Nickelteichem“, východně od silnice les Velký a Malý Stanzel. Tyto lesy patří jihlavské faře, premonstrátům. S těmito lesy souvisí větší les Obora jihovýchodně od Karlova Lesa. Mezi železniční tratí a silnicí, na sever od obce, leží les Bažantnice. Pozemky nemají zvláštních názvů, poněvadž leží těsně při obci. Zovou se dle majitelů nebo dle přilehlého lesa. Vzdálenější pozemky patří ku místnímu velkostatku v Karlově Lese, neb jsou v nájmu drobných pachtýřů hlavně z Červeného Kříže. Obec sama nemá pozemkového jmění. Náleží jí toliko pastvina při Novém Pávově s malým rybníčkem. Půda jest kromě jediného případu vesměs v rukou německých chalupníků, kteří mají průměrně po 30 měrách. Jediný větší statek v obci (kolem 300 měř polí a lesa) patří J. Kasrovi. Okolní lesy jsou dosud dílem v majetku Hohenzollernů a dílem strahovských premonstrátů. Místní dvůr jest od letošního roku majetkem čsl. republiky.

Stavení: Většina rolnických statků jest postavena tím způsobem, že tvoří jediné stavení vpředu zastíněné zahradou. Dům jest rozdělen síní na dva díly. V předním jest malá kuchyně a větší světnice, v zadním chlévy, za nimiž jest stodola. U některých domů jsou přistavěny stodoly samostatné. Dům bývá ohrazen plotem. Zděných vrat kromě jediného případu (Kasrův statek) není. Vchod do statku jest obyčejně jen jeden. Nových statků v obci není. Veškerá stavení jsou kromě jednoho případu stavěna z cihel neb kamene, to alespoň v přední obývané části. Veškeré domy jsou bez pater, kromě č. 3 v Novém Pávově. Ve dvou domech jsou upraveny štíty (půdy) ku obývání. V jednom domě č. 12, stojícím na sva-
hu, jsou byty sklepni.

Kdežto místní Němci chalupníci a zároveň řemeslníci neb zaměstnanci státních drah bydlí v dosti prostorných místnostech, tísní se většina českých dělnických rodin v bytech nevhodných, přeplněných i nezdravých. V č. 17 ve Starém Pávově bydlelo za sčítání lidu v pěti místnostech 38 lidí. Jedinou světnici obývaly zároveň 2 rodiny nebo i 11 lidí. Jinde za byt zemědělského dělníka slouží prádelna, v níž jednou týdně se čistí prádlo. V č. 12 v sedmi malých místnostech bydlelo 30 obyvatelů apod. Domy jsou kryty z valné části šindelem nebo papírem. Největší jest statek č. 5 (Kasrův), bývalá to hospoda, k němuž ještě nedávno patřilo šest místních čísel. Nyní náleží k němu tři domy. Někteří z místních chalupníků provozují řemeslo. Jest zde po jednom kováři, koláři, hrnčíři, krejčím a obchodníku. Jiných živností není. V poslední době koupil v Novém Pávově bývalý sklářský dělník, Čech, dům č. 8. Jest dosud jediným místním českým majitelem půdy. Kromě tohoto čísla patří Čechům č. 6 v Novém a č. 6 ve Starém Pávově. Ostatní domy patří Němcům.

Povaha půdy: Půda místní jest převahou jílovitá. Daří se v ní hlavně ovsu a obilninám. Brambory se v ní nedaří. Len se nepěstuje. Valnou část místní půdy zabírají lesy. Jsou většinou smíšené, ač převládá v nich borovice a smrk. V okolí Ptačí hory jsou části, v nichž převládá buk.

Zvířena: V blízkých lesích jest dosti zvěře, z níž zvláštní zmínky zasluhují: srnec, liška, kuna lesní, jezevec, bažant a tetřívek. Jelenů zde není. Též nebyl v místních lesích střelen tetřev hlušec. V zátokách rybníků lze spatřiti charakteristické stavby ondatery, jichž je zde dosti. Poblíže rybníků i v bažinách lesních jest hojně užovek, jichž nezřídka možno spatřiti i více pohromadě. Zmijí jest málo.

Obyvatelstvo: Podle sčítání z roku 1921 jest v obci 341 obyvatelů, tvořících 69 rodin. Z těch jest 19 rodin rolníků (18 chalupníků a 1 statkář). Tři chalupníci provozují řemeslo. Řemeslníků jest 5. Většina

rodin jest dělnických, které jsou zaměstnány při zdejším statku a velkostatku, při parní pile v Bedřichově, neb při dráze. Čechové jsou většinou zaměstnání při velkostatku a na parní pile v Bedřichově, Němci u dráhy. Mladší dorost pracuje též ve sklárně v Antonínodole, dívky v jihlavské tabákové továrně.

Místní jílovitá půda nemá valné úrodnosti, luka jsou mechovitá a vlhká, většinou na místech bývalých rybníků. Při místních chalupách jest průměrně, nyní po vykoupení dlouholetých pachtů, asi 30 měř polí. Pole v Novém Pávově jsou zceleny, takže před každým statkem táhne se pruh vlastních pozemků až k blízkým lesům. Mnozí rolníci mají též pozemky v sousedních katastrech, ba i na Moravě. Dobytek si pasou v jednotlivých usedlostech sami. Včelařství se nepěstuje. Poslední dobou byly založeny při usedlostech místy velké ovocné sady. Mlýnu při obci není. Drobného průmyslu zde není, též přestalo síťkování. Ku statku Kasrovu patří rozsáhlé lomy rulové, které však jsou na pozemcích Bedřichova, z nichž dobýval se kámen již při stavbě místní státní silnice. Jiných průmyslových podniků zde není. Les má toliko jeden sedlák. Obecní lesy zde nejsou.

Místní rolníci a dělníci vydělají dosti značné peníze, a to právě pro blízkost města, kde mohou výrobky dobře zpeněžit, druzí z toho důvodu, že z jedné rodiny se zaměstnává více členů výdělečnou prací. Výjimku tvoří dělníci zemědělstí, jichž mzda jest velmi skromná.

Ve většině příbytků jeví se pořádek a čistota. Výjimek shlédneme více v rodinách českých než německých. Alkoholismus, který za války poklesl, stoupá. Jsou to hlavně dělnické rodiny české i německé, které by mohly slušně žít, kdyby nehověly pití kořalky.

Průměrný počet narozených dětí v minulých deseti letech činí 5,7. Největší počet narozených byl v této době v roce 1919, a to 11. Nejstarší občan jest M. Janko, starý 92 let.

Pohyb obyvatelstva: Místní značná 4/5 česká menšina vznikla v obci teprve v posledních dvaceti letech tím, že byly zde zakoupeny dva domy firmy Schindler v Bedřichově, kteráž v nich umístila své zaměstnance, většinou Čechy. Též při místním velkostatku jsou zaměstnány české rodiny. Tyto deputátnické rodiny se však stále střídají, nejsouce většinou déle než rok na místě. V místním lomu jsou zaměstnání dva dělníci. Více než polovina práce schopných lidí pracuje v blízkých továrnách v Bedřichově a Jihlavě. Zelinářství neb ovocnářství se v místě nepěstuje.

Obyvatelstvo – vzdělání: Čechové místní jsouce z valné části dělníky, nemají valného vzdělání. Mnozí z nich navštěvovali školy německé, takže neumí česky čísti ani psát. Dostí jest analfabetů (počet dle

posledního sčítání není dosud znám). Přesto jest značná záliba v četbě. Knihy jsou z místní veřejné knihovny hojně vypůjčovány a doma zhusta nahlas všem předčítány. České dívky zůstávají až do 14. roku dosud v místní škole. Do blízkých škol výše organizovaných je rodiče neposílají. Lhostejnost náboženská je dosti značná, jeví se více u Čechů než u Němců.

Bohoslužebných úkonů se Čechové téměř nezúčastňují, a to pro vzdálenost ku chrámu i pro příslušnost ku politickým organizacím dělnickým. Oblíbeným a hojně rozšířeným časopisem mezi místními Čechy jest „Nový lid“. Poněvadž místní Čechové jsou, až na malé výjimky, z různých krajín přistěhovalí, není mezi nimi ustálených lidových zvyků. Při rodinných slavnostech, zachovávají-li se některé zvyky, jsou to vlastně zvyky z té krajiny, odkud se rodina přistěhovala. Z té příčiny nelze mluvit o dřívějším místním českém kroji. V českých rodinách starousedlých zachovával se dosud místní německý kroj a při svatbách, narozeninách a pohřbech zachovávají se zvyky tytéž, jako u místních Němců. Pověsti ku blízké hoře „Pokladu“ se vztahující obsahuje kniha: A. J. Pátek – Pověsti Jihlavy a okolí, str. 20–24.

Dějiny obce: V dávných dobách v místě zdejší obce šuměl hustý pohraniční hvozď, jímž vedla cesta od Jihlavy ku Praze, po níž se dopravovaly kovy, sůl a jiné předměty z východu ku Praze. Zdejším krajem ubírali se častokráte Čechové, táhnouce vojensky do Uher neb Rakous, i čeští králové jedouce k Vídni neb k Budapešti. Obec sama byla asi jednou ze strážních vsí či hlídek blízké Strážce, kdež jsou dosud zbytky starodávného hradiště patrný.

Nejstarším stavením v obci jest Kasrův statek, bývalá to pohraniční hospoda, později zvaná císařská podle silnice. Okolní domy do nedávna k tomuto stavení patřily. Později, když v bažinatých lukách byly založeny četné rybníky, přidružilo se k této samotě několik rybářských chatrčí. Původní jméno obce dle místní tradice bylo asi Dobešov (něm. Dobersdorf), kteréž zřejmě poukazuje, že obec byla původně česká. Jméno Pávov pochází asi od té doby v XVIII. století, kdy v blízkém lovcím zámečku chovali pávy. Za novým Pávovem stávala dříve budova, v níž se pro blízké sklárny rozměľňoval křemen. Na východ od Pávova dal postavit v roce 1713 hrabě F. A. Pachta lovecký zámček. Kolem kruhového příkopu obehnaného náspem vedla vyvýšená promenáda, okrášlená sochami a vázami. V prostřed sadu se nalézal zámček, od něhož vedly čtyři aleje ve směru vedlejších světových stran ku osmi vždy po dvou sdruženým letohrádkům (kapli, tanečnímu sálu, myslivně, hájovně aj.). Dnes není po zámčku ani památky, toliko příkop, šest zbylých letohrádků, z nichž jeden dosud nese stopy maleb, a několik na zemi pohozených kamenných ozdob (z jedné jest utvořen podstavec

k pumpě, z jiných lesní mezníky) upomínají nás na minulé časy. Příkop se naplňoval vodovodem ze studny téměř 1 km vzdálené. Dosud se jím přivádí voda do chlévů velkostatku. Čtyři sochy z parku, jenž zámek obklopoval (symboly ročních časů), byly zakoupeny jihlavským lékárníkem Inderkou, který je má ve své zahradě. V této době byly zakoupeny Jihlavou a jedná se o vhodné jejich umístění.

Zámeček tento nazvaný na počest Karla VI., kterýž při jízdě ke korunovaci do Prahy v něm přenocoval. „Karlswald“ utrpěl nejvíce za válek napoleonských, hlavně roku 1805. Též obora a bažantnice nablízku zřízená byla zničena. Později byla v západní jeho části přistavěna hospodářská stavení místního velkostatku. Roku 1731 byl založen severně od starého Pávova na panských pozemcích Nový Pávov.

Většího významu nabyla obec vystavěním státní silnice, tehdy zvané „císařské“, v letech 1740–50 a zřízením severozápadní dráhy v první polovině XIX. století. Až do roku 1910 chodily zdejší děti obojí národnosti do německé školy do Bedřichova. Čechů bylo v tomto roce dle úředního sčítání 68. Roku 1910 se zde vystavěla jednotřídní německá obecná škola. Do roku 1913 souvisela obec s politickou obcí Stříteží. Teprve od této doby má svého starostu. 21. srpna 1919 byla v obci zřízena česká škola menšinová. Vyučování v ní počalo až 8. dubna 1920. Vyučuje se v místní obecné škole ve třídě, která byla z té příčiny přepažena. V obci je sbor dobrovolných hasičů, místní odbor Národní Jednoty Pošumavské a Kulturverband. Čechové zřídili si též veřejnou menšinovou knihovnu. Ochrankou místního odboru Národní jednoty pošumavské jest odbor N.J.P. v Pacově.

Filip Plašil

Strípky z první poloviny 19. století v zápisech Listáře města Polné

Listář města Polné vznikl pravděpodobně v 80. letech 16. století jako zvláštní kniha opisů městských privilegií.¹ Postupem času však začal sloužit částečně i jako pamětní kniha, do které představení města a další písaři zaznamenávali také pamětihodné události a opisy jiných pro město důležitých listin. Relativně samostatný soubor zápisů v Listáři města Polné pochází také z období let 1801–1828, obsažený na listech 162, 167–168 a 170–173; některé zápisy, zejména z počátku 19. století, byly zaznamenány neznámou rukou česky, další soubor

¹ SOkA Jihlava, Archiv města Polná, i. č. 263 – Listář města Polné.

o událostech let 1823–1828 zapsal tehdejší purkmistr polenského regulovaného magistrátu Karel Lachenbauer německy. Listář města Polné v těchto několika zápisech nabízí další zdroj o dění ve městě v první polovině 19. století, a může tak sloužit jako doplněk soukromé pamětnice Petra Ferdinanda Pokorného a pamětní knihy města, vedené od roku 1835 Janem Aloisem Sadilem.² Z předmětných zápisů lze vyčíst následující události (kurzívním písmem je u některých z nich doplněn rozsáhlejší komentář, jinak v poznámkách pod čarou):

V červenci roku 1801 vykázal tehdejší vrchní polensko-přibyslavského panství Kryštof z Klimpely pozemek v místě pod dolní valchou poblíž městské dílny svému kočímu, aby si zde vystavěl chalupu. Přestože kočí skutečně již měl hotovou hrubou stavbu, usazenou střešní konstrukci a chybělo jen pobít střechu šindelem, obrátili se nespokojení sousedé Jan Svoboda, Karel Vítek, Antonín Béz a Martin Leipold na toho roku nově jmenovaného prvního zkoušeného radu polenského magistrátu Josefa Růžičku, aby se ujal jejich právní věci a zpracoval stížnost Krajskému úřadu v Čáslavi. Svou stížnost odůvodňovali tím, že pozemek pod chalupou nepatřil panství, nýbrž městu, a ze strany vrchnosti bylo neoprávněnou opovážlivostí takový pozemek města svévolně zabrat a začít na něm stavět. Krajský úřad byl v této věci městu nakloněn a vydal rozhodnutí, kterým zakázal další pokračování stavby a nařídil stavbu úplně odstranit. To se také stalo – chalupa byla rozebrána, stavební materiál odstraněn a vrchní Klimpely svému kočímu vykázal k postavení chalupy nové místo na svatoka-teřinském kopci, kde se nalézaly vrchnostenské pozemky. (*Uvedená nevýznamná příhoda představuje další doklad poměrně špatných vztahů měst Polné a Přibyslavi se správou panství koncem 18. století. Vrchní Jan Kryštof Jakub šlechtic z Klimpely, který vykonával svou funkci v letech 1784–1803,³ byl důsledným zastáncem vrchnostenských práv a rád využíval každé příležitosti, aby i v době josefinského osvícenství zabrzdil rostoucí emancipaci obou měst.*)⁴

Léta páně 1804 byla na pravé straně ve směru od kostela do náměstí znovu vystavěna obecním nákladem kolem 150 zlatých strážnice (tzv. „Wachstube nebolizto Hauptwache“).

² Městské muzeum Polná, Po-19/B/016 – pamětní kniha P. F. Pokorného, SOkA Jihlava, Archiv města Polná, i. č. 268 – Kniha památní města Polny, díl II., počínajíc od roku 1836.

³ Veselý, Aleš: *Stavební činnost na polensko-přibyslavském panství ve 40.–60. letech 18. století*. Mag. diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Seminář dějin umění. Ved. práce Jiří Kroupa. Brno 2014, s. 17.

⁴ Srov. např. Půža, František: *Kronika přibyslavská*. Přibyslav 1914, s. 151–154 a 166.

Dne 13. dubna 1804 se ve zdejší radním domě zbořilo po sobě troje klenutí až do sklepení, při čemž se zkušný magistrátní rada Josef Růžička těžce zranil na hlavě a zlámal si nohu, neboť propadl podlahou z horního patra až do spilky a zasypala ho suť. Na tom pádu vzal podíl i městský policejní sluha Jan Bělohlávek, který byl ze sutin vytažen s rozbitou hlavou zdánlivě mrtv, avšak podařilo se jej přivést k životu. Následkem toho však nesl, zvláště ve stáří, „pomatení smyslu“ a dožil v novém knížecím špitálu.⁵

Dne 1. října 1804 vpochodovaly do města Polné dvě rotý (kompanie) vojáků z pěšího pluku Fröhlich, trvale usazeného v Kutné Hoře, aby zde obsadily pozice jako stálá posádka. Přítomnost vojenské posádky však neměla dlouhého trvání, protože tou dobou se v Itálii, zvláště v okolí města Livorno, rozmohla epidemie žluté zimnice. Okolní národy byly výskytem choroby vyděšeny tak, že byly zřízeny sanitní hraniční kordony s pomocí vojska, aby zabránily pohybu nakažených osob do sousedních zemí. Právě i pěší pluk Fröhlich byl k vytvoření takového sanitního kordonu nasazen a posledního listopadu 1804 museli z Polné vojáci odtáhnout. *(Polná, jako ostatně celé území čáslavského kraje, spadalo už od roku 1771 do doplňovacího obvodu 28. pěšího pluku se sídlem v Kutné Hoře, jehož majitelem byl v předmětném období v letech 1754–1779 polní maršál Friedrich hrabě Wied-Runkel, 1779–1799 polní zbrojmistr Wilhelm hrabě Wartensleben a v letech 1799–1814 polní maršál Michael svobodný pán Fröhlich. Jak plyne i z matričních zápisů, vojáci příslušní k 28. pěšímu pluku se v Polné od roku 1771 pohybovali dosti často, plukovní lékař Jan Küttenbrugg se dokonce roku 1807 v Polné trvale usadil jako civilní ranlékař).*⁶

Dne 27. listopadu 1805 obsadil Polnou nepřátelský francouzský pěší pluk č. 44 s názvem Free o síle 3000 mužů a ubytoval se zde. Příštího dne muselo město pro nepřátele bezplatně dodat boty a sukno, třetího dne také koně, avšak 29. listopadu 1805 přišel rozkaz a na noc kolem 9. hodiny musel pluk odpochodovat přes Dobroutov, Nový Svět (Lipinu) a Věžnice k Brnu, aby se zapojil do velké bitvy Francouzů proti císařským a Rusům u Slavkova. Bitvu Francouzi s velkými ztrátami vyhráli a na tři měsíce byl uzavřen klid zbraní. Protože ale Francouzi v noci po bitvě opět projížděli městem, musela jim Polná poskytnout jako přípreže devět párů koní, z nichž se žádný nevrátil. Ča-

⁵ O události informuje i pamětnice P. F. Pokorného (Městské muzeum Polná, Po-19/B/16), avšak s tím, že policista Bělohlávek měl vykonávat strážní službu pro město i v dalších letech.

⁶ Thürrheim, Andreas: *Gedenklätter aus der Kriegsgeschichte der k.k. Armee*. I. Band. Vídeň, Těšín: 1880, s. 570; Pernes, Jiří a kol.: *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*. Praha 2003, s. 200. Dále ohledně Polné Plašil, Filip: *Historie starého zdravotnictví na Polensku*. Polná 2017, s. 72–74.

sem však dostali poškození měšťané od státu odškodnění 100 zl. v bankocetlích.

Roku 1805 panovala velká drahota, protože se po venkově pohyboval nepřítel. Jedna rakouská měrice stála v bankocetlích: zimní pšenice 24 zl., žito 16 zl. 30 kr., ječmen 11 zl., oves 7 zl. 30 kr., hrách 25 zl., čočka 27 zl., kopa zimní slámy 30 zl., kopa letní slámy 25 zl., máz piva 10 kr., máz vína 1 zl. 6 kr., libra hovězího masa 20 kr., sáh měkkého palivového dříví 12 zl.

Tohoto roku se také zřítíl velký kamenný most u rybníka Peklo. Vrchnost však dala postavit nový most o polovinu užší, než byl starý; na druhé polovině mostu, kudy vedla cesta na Dolní město, byly zhotoveny jenom základové zdi (zápis je datován 16. prosince 1805).

Dne 22. května roku 1823 vypukl velký požár v domě číslo 20 na židovském městě u Žida Aufrechta a tak rychle se rozšířil, že za jednu a půl hodiny shořelo na popel celé židovské město (35 čísel), na Horním městě 54 domů, ve vnitřním městě 6 domů a k tomu 22 stodol, lázeňská budova a kostel sv. Barbory, kde se roztavily i tři zvony; z roztaveného kovu byly v roce 1828 ve Znojmě u zvonaře Florida zhotoveny dva silnější zvony. Zvonařská práce byla celá uhrazena z příspěvků divadelních ochotníků a dobrovolných příspěvků měšťanů, takže zásluhu na pořízení nových zvonů neslo pouze polenské měšťanstvo a jenom to si na zvony mohlo činit nárok.⁷

Ve městě Polné bylo už 54 let (tedy patrně od roku 1750) zřízeno soukromé mýto a po některá další léta dokonce mostní mýto druhé třídy. Platily se 2 krejcarey konvenční mince za jednoho koně nebo vola a spolu s tím 8 kr. konvenční mince za jízdu tam a zpět. Polenská vrchnost měla z vybraných poplatků odvádět vrchnosti (polensko-přibyslavskému panství) každý rok paušální částku 81 zl. 45 kr. na udržování mostů a hrází. Protože takový stav ale nebylo pro město akceptovatelný, podali polenští obyvatelé stížnost ke krajskému úřadu a do dvou měsíců jim přišlo rozhodnutí o zrušení mýta. Z rozhodnutí Krajského úřadu v Čáslavi plyne, že 10. listopadu 1824 rozhodla c. k. dvorská komora ve shodě s c. k. dvorskou kanceláří na základě zjištění místních poměrů, kdy do města Polná nevede žádná vystavěná silnice a v okolí města se nacházející mosty ve skutečnosti nejsou nic jiného než pouhé rybníční hráze, které má udržovat zdejší vrchnost, že se mostní mýto v Polné ruší a společně s ním i příspěvek města vrchnosti ve výši 81 zl. 30 kr. vídeňské měny na udržování mostů, který byl poskytován ze silničního fondu. V uvedeném příspěvku však byl zahrnut

⁷ Zápis Karla Lachenbauera z 16. prosince 1828. P. F. Pokorný ve své pamětnici (pag. 16) uvádí, že kromě židovského města vyhořelo 49 křesťanských domů, kostel sv. Barbory a 12 stodol.

i příspěvek na udržování mostu ve Velké Losenici, kde bylo zavedeno mýto v roce 1821, ve výši 41 zl. 45 kr., při čemž mýto tohoto velkolosenického mostu bylo dokonce propachtováno. Protože most ve Velké Losenici také neleží na postavené silnici, mělo být i zdejší mýto předběžně také zrušeno, tak jako v Polné, to však s rozvazovací podmínkou do ukončení platnosti pachtovní smlouvy. Do té doby měl být jako náhrada městu Polná poskytován přebytek z pachtovného a o údržbu mostu se měla pro příště starat pouze vrchnost. Magistrátu se dává na vědomí rozhodnutí Českého gubernia č. 61468 z 28. května. Rozhodnutí vydal v Čáslavi dne 20. prosince 1824 krajský komisař Kr-tička.⁸

Za funkcionářů polenského magistrátu – purkmistra Karla Lachenbauera, 1. zkušného rady Georga Schechera, 2. rady Františka Svobody, 3. rady Antonína Sázavského, reprezentantů Josefa Chocenského a Antonína Novotného a kancelistů Matěje Freye a Václava Chocenského, byla stará polenská radnice přestavěna, nově pokryta a postavena na ní nová věž. Náklad na přestavbu činil:

1. tesařskému mistru Filipu Kabelkovi za šindel, hřebíky, latě, prkna, za opracování potřebného dřeva, postavení konstrukce střechy a věže (dřevo bylo získáno z městských lesů) 1130 zl. vídeňské měny,
2. doprava dřeva byla zdarma poskytnuta polenskými měšťany a skříšovskými a janovickými sedláky,
3. nádenická práce byla placena dobrovolnými příspěvky,
4. zednickému mistru Jakubu Eisovi za zboření staré požární zdi a za nové římsy 234 zl. 8 kr. víd. měny,
5. Vincenci Reneltovi rytíři z Eulenburgu za nový plech na pokrytí věže 95 zl. 17 kr. konvenční mince,
6. klempíři za pokrytí věže 48 zl. konvenční mince,
7. Janu Chocenskému za čtyři ciferníky 13 zl. vídeňské měny,
8. hodináři Františku Culkovi z Polné za opravu hodin 64 zl. vídeňské měny,
9. za tisíc střešních tašek k pokrytí dvou oblouků střechy 6 zl. 12 kr. konvenční mince,
10. za vápno (2 zl. 45 kr. konvenční mince za jeden máz) 42 zl. 46 kr. konvenční mince,
11. čtyři fůry písku 30 zl. 8 kr. vídeňské měny,
12. poslům jdoucím do Jihlavy a Německého Brodu kvůli dražbě 53 kr. konvenční mince,
13. poslům jsoucím do Žďáru kvůli dražbě 36 kr. vídeňské měny,
14. nádeníkům za přípravu šterku 6 zl. 15 kr. vídeňské měny,

⁸ K mýtům na polensko-přibyslavském panství srov. podrobněji výše uveřejněný příspěvek z pozůstalosti F. Půži *Komunikace a mýta na polensko-přibyslavském panství*).

15. malíři Karlu Kasalovi za pozlacení cifer na věžních hodinách 39 zl. konvenční mince,
16. za 3500 pálených cihel včetně dovozu 63 zl. vídeňské měny,
17. za usazení věže 1 zl. konvenční mince,

celkem 233 zl. 18 kr. konvenční mince a 1551 zl. 7 kr. vídeňské měny neboli celkem 2134 zl. 22 vídeňské měny. Oproti rozpočtu bylo ušetřeno 33 zl. 45 3/12 kr. vídeňské měny.⁹

V roce 1825 byl zasypán dva sáhy hluboký úvoz na Horním městě a na jeho místě byla vystavěna silnice; také došlo k novému sklenutí mostu u vodní nádrže na Horním městě a odtud až na náměstí byla silnice nově vydlážděna.¹⁰ Jeden čtvereční sáh dláždění stál 40 kr. vídeňské měny (celkem 109 zl.) a nádeníkům za pokládání dlažby bylo dáno 32 zl. Kámen ke dláždění byl dopraven dobrovolně a z vůle měšťanů zaplacen z daňového výnosu. *Podle výše cit. pamětnice Jana Aloise Sadila pak bylo samotné náměstí vydlážděno v roce 1828 a téhož roku byly zároveň cesty z Polné na Hrbov, Brzkov, Dobroutov i Jihlavu osázeny topolovým, jeřábovým a lipovým stromořadím.*

V roce 1828 v měsíci listopadu a prosinci vypukla v Polné, Dobroslavě a Hrbově u skotu slintavka, přenesená polským dobyt看em. Následkem toho muselo být množství hovězího dobytka utráceno a zakopáno. Aby se zabránilo šíření nákazy, byly na dva měsíce uzavřeny všechny cesty; protože o nemoci už pak nebylo slechu, došlo k jejich znovuotevření. Až později přišel prostředek k léčení této nakažlivé nemoci: do půllitru horkého piva dobře promíchat 6 plných lžic pivovarských kvasnic. Nápoj bylo nutné dostat do nemocného kusu dobytka naráz, a to dvakrát denně až do doby, než začne dobytek žrát. Roku 1828 byla opravena a nově omítnuta zeď hřbitova u kostela svatě Kateřiny, za což obdržel zednický mistr Jakub Eis odměnu 42 zl. konvenční mince. Rok před správou hřbitovni zdi byl znovu obílen kostel sv. Kateřiny a spravena střecha, v interiéru kostela bylo vyměněno půl stropu. *Podle pamětnice J. A. Sadila (pag. 320) pokračovala oprava kostela ještě v roce 1834, kdy došlo k výměně již velice sešlé křidlicové krytiny na kostelní střeše.*

⁹ 1 zl. konvenční měny (býv. rýnské zlaté) = 2 zl. 30 kr. vídeňské měny (tzv. „šajny“ – papírová měna zavedená po státním bankrotu roku 1811). O historii a smutném konci staré gotické budovy polenské radnice, která stála až do let 1945–1947 uprostřed hlavního polenského náměstí, srov. Michálek, Jiří: *Historie staré polenské radnice 1479–1945*. Polensko, roč. XXIII (2014), č. 3, s. 1–18.

¹⁰ Pamětnice Jana Aloise Sadila také uvádí, že úvoz byl místy natolik úzký, že mohl projet pouze jeden vůz. Srov. SOKA Jihlava, Archiv města Polná, i. č. 192, pag. 312.